

Наталія Вікторівна Мендерецька

Фундаментальні аспекти дисципліни «етика та естетика в сучасному мистецтві» для студентів образотворчого напрямку підготовки

УДК 378.147:[37.011.3-051:75
DOI <https://doi.org/10.24195/artstudies.2024-2.10>

Наталія Вікторівна Мендерецька
магістр,
асистент кафедри образотворчого
і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
ORCID: 0000-0002-9407-3168

У статті висвітлюються фундаментальні аспекти викладання дисципліни вільного вибору «етика та естетика в сучасному мистецтві» для здобувачів вищої освіти спеціальностей 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво) та 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація. Розкриваються навчальні, виховні, людинотворчі та мистецькі можливості предмета гуманістичного спрямування через опанування та творче осмислення основних бінарних категорій етики й естетики в сучасному світі й образотворчому мистецтві. Наголошується на великому потенціалі дисципліни для становлення самосвідомості сучасної творчої молоді, розвитку духовності, креативного, позитивного мислення, а також практикування здобувачем вищої освіти себе з позиції етико-естетичного суб'єкта в навчальному процесі та майбутній професійній діяльності. Розглядаються можливості втілення гуманістичної стратегії виховання засобами предмета у процесі виконання творчих практичних і самостійних завдань. Розглядається предмет вивчення курсу «Етика та естетика в сучасному мистецтві» з позиції раціонального обґрунтування моралі та виявлення її природи, сутності, місця та значення в розвитку людини та розвитку мистецтва, його ролі в житті суспільства. Наголошується, що в рамках дисципліни здійснюється аналіз механізмів моральної орієнтації та регуляції, виражених у системах цінностей, норм, принципів, понять моральної свідомості, вивчається феномени етичного й естетичного в контексті історичного розвитку суспільства та мистецтва. Доводиться, що курс «Етика та естетика в сучасному мистецтві» сприяє формуванню у студентів стійких морально-ціннісних орієнтирів, підвищує загальну культуру людини, зокрема майбутнього фахівця-художника; уміння впевнено оперувати етико-естетичними категоріями на підставі знання спадщини світових і українських митців, сучасних художників; обґрунтовувати власну світоглядну й етичну позицію; застосовувати набуті знання у вирішенні професійних мистецьких завдань.
Ключові слова: мистецтво, етика, естетика, митець, образотворення, художня освіта, професійна діяльність, свідомість, культура.

Постановка проблеми. Гуманістична стратегія виховання, що втілюється в допомозі студенту «бути собою», виробити власний модус особистісного буття в естетичному аспекті, повинна орієнтуватися на вироблення індивідуального стилю в усіх доступних вимірах повсякденного існування молодої людини. Саме через стиль може бути реалізована індивідуальність внутрішнього світу особистості, отже, вироблення власного стилю у процесі естетизації свого повсякденного життя (Чистіліна, 2019).

Дисципліна «етика та естетика у сучасному мистецтві» призначена для ознайомлення студентів з основними теоріями та проблемами сучасної світової та вітчизняної етичної й естетичної думки та їх творчим відображенням у сучасному мистецтві, дає невичерпні можливості для саморозвитку, самовдосконалення та творчого самовираження творчої особистості студентів-художників.

Аналіз актуальних досліджень. Серед науковців, що цікавляться питаннями естетики, варто відмітити колектив науковців: Л.Т. Левчук, В.І. Панченко, О.І. Оніщенко, Д.Ю. Кучерюк. На думку авторів, «сучасна естетика виступає як метатеорія мистецтва і визначає шляхи формування досконалої людської чуттєвості, здійснює величезний вплив

на художню культуру суспільства» (Левчук, 2022). У підручнику відображено наукову спрямованість авторів, їхні теоретичні розробки та використано досвід викладання естетики як науки, що органічно поєднує багатовікову історію розвитку з інтерпретацією таких складних проблем, як естетичне почуття, прекрасне, досконале, трагічне, комічне. Етику й естетику в логічному взаємозв'язку розглядає Т.О. Чистіліна, матеріал подається з позицій сучасних концепцій етики й естетики (Чистіліна, 2019).

Мета статті – розкрити фундаментальні аспекти дисципліни «етика та естетика в сучасному мистецтві», продемонструвати особливості викладання й опанування студентами-художниками філософського підґрунтя основних категорій етики й естетики, їх розвиток і відображення в історії мистецтва та мистецтва сучасного.

Методологія дослідження. Для реалізації поставлених мети та завдань було використано теоретичні й емпіричні методи дослідження проблеми. Аналіз літератури, аналіз і синтез досвіду проведення практичних занять із дисципліни «етика та естетика в сучасному мистецтві», аналіз форм самостійної й аудиторної роботи студентів, виконання творчих завдань, а також системну мистецтвознавчу аналітику творів мистецтва.

Результати та їх обговорення. Естетика – наука про становлення й розвиток чуттєвої культури людини. Таке загальне визначення впливає з органічної єдності двох своєрідних частин цієї науки, якими є: 1) специфіка естетичного як ціннісного ставлення людини до дійсності; 2) художня діяльність людини (Левчук, 2022).

Етика – це наука про мораль, її сутність, особливості формування та функціонування у сфері міжлюдських взаємодій. Етика виникла як теоретичне узагальнення моральної практики людства, як спроба систематизувати й універсалізувати основні моральні принципи та норми людського співжиття, показати процес виникнення та формування моралі в історичному контексті та розкрити шляхи подальшого вдосконалення моральної сфери буття людини, як частини духовної культури людства (Чистіліна, 2019).

Здобувачі вищої освіти знайомляться із ключовими характеристиками та категоріями етики й естетики як науки, їхніми засобами художньої виразності різних хронологічних періодів, стилів і течій, аналізують їхні особливості в контексті творчості та взаємозв'язку з історичними подіями. Також приділяється багато уваги вивченню значущих подій, які вплинули на формування та розвиток окремих видів мистецтва.

Предметом вивчення курсу «Етика та естетика в сучасному мистецтві» є раціональне обґрунтування моралі та виявлення її природи, сутності, місця та значення в розвитку людини та розвитку мистецтва, його ролі в житті суспільства. У рамках дисципліни здійснюється аналіз механізмів моральної орієнтації й регуляції, виражених у системах цінностей, норм, принципів, понять моральної свідомості, вивчаються феномени етичного й естетичного в контексті історичного розвитку суспільства та мистецтва.

«Кожна наука, зокрема й етика, має свій усталений набір категорій, якими вона оперує. Етичні категорії мають свої особливості:

- по-перше, етичні категорії є універсальними, тобто у своєму змісті загальними для всіх;
- по-друге, в етичних категоріях закладена суперечність між їхнім об'єктивним значенням і суб'єктивним розумінням;
- по-третє, вони мають трансцендентальний характер, тобто їх обґрунтування виходить за межі логіки, мови та практики <...>» (за Т.О. Чистіліною).

Методи навчання включають обговорення творів мистецтва, аналіз художніх джерел і відвідування музеїв або виставок, створення авторських творчих композицій і написання есе. Студенти матимуть можливість презентувати свої власні дослідження й інтерпретації художніх тем під час групових і авторських проєктів.

Метою курсу «Етика та естетика в сучасному мистецтві» є формування етико-естетичної куль-

тури особистості фахівця відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня підготовки. Етика несе знання про моральні цінності, дає розуміння морального виміру поведінки особистості, дій соціальних суб'єктів, життя суспільства. Естетика розширює загальний кругозір, орієнтує на гуманістичні цінності, дає знання про специфіку естетичного сприйняття дійсності, естетичної діяльності, мистецтва, виховує естетичну культуру митця й особистості.

Завданням курсу «Етика та естетика в сучасному мистецтві» є вивчення змісту історичних етапів розвитку естетичної й етичної думки, теоретичних засад вчення про мораль, про прекрасне, формування естетичного смаку, сприяння розкриттю творчого потенціалу особистості, усвідомлення місця та ролі вітчизняної культури та мистецтва в контексті загальноосвітніх тенденцій розвитку культури.

Кожен студент-образотворець, будучи представником соціального середовища, набуває визначених особистісно-професійних якостей, здобуває фахові знання, формує власний художньо-естетичний досвід, засвоює мистецькі цінності. Нормалізація, уніфікація й обумовлення провідних соціальних потреб (комунікація, обмін досвідом тощо) у процесі міжособистісної взаємодії створюють підґрунтя для організації постійних зв'язків між людьми у просторі культури. Водночас художньо-культурна самобутність окремого соціуму формується на засадах активної взаємодії представників як усередині соціальної групи, так і за її межами, наприклад із певним етносом, інституцією, субкультурою тощо (Пічкур, 2022).

За твердження Миколи Пічура у монографії «Образотворча підготовка студентів мистецьких спеціальностей у закладах освіти», «будь-яка соціальна група має власний культуротворчий досвід, традиції, художньо-естетичний світогляд. Це відображено у світовій мистецькій спадщині, що презентує своєрідні національні способи художньої візуалізації дійсності специфічними засобами різних видів образотворчого мистецтва, засвоєння яких зумовлює динаміку становлення справжнього художника-професіонала. Водночас варто зазначити, що і саме соціокультурне середовище змінюється під впливом конкретної особистості, зокрема й учителя образотворчого мистецтва, місія якого полягає в розвитку естетичних якостей своїх учнів, долучення їх до прекрасного в мистецтві та в довіллі. Завдяки цьому його діяльність за своєю сутністю є творчою, що накладає позитивний відбиток на соціокультурне середовище в контексті збагачення яскравими особистостями як результату навчання та виховання та мистецькими творами високого рівня художньої майстерності».

Теми практичних занять, запропоновані для розгляду та вивчення під час опанування дисципліни вибіркового циклу «етика та естетика в сучасному мистецтві», були такі:

«Вступ до вивчення дисципліни «етика та естетика в сучасному мистецтві»».

«Поняття етики. Етичне та неетичне в мистецтві».

«Основні категорії етики та їх відображення в мистецтві».

«Найвищі моральні цінності людини та їх відображення в мистецтві».

«Моральні пошуки та самовизначення людини в мистецтві».

«Моральний досвід та практика в мистецтві».

«Поняття естетики. Естетичне та неестетичне в мистецтві».

«Основні категорії естетики та їх відображення в мистецтві».

«Мистецтво як форма естетики. Функції мистецтва».

«Розвиток європейської естетичної думки в образотворчому мистецтві».

«Розвиток української естетичної думки».

«Естетика новітнього українського мистецтва».

«Сучасні види мистецтва. Синтез мистецтв. Мистецькі проекти».

Усі ці теми студентам 4 курсу пропонувалося розглянути через основні, фундаментальні, бінарні категорії етики й естетики з відображенням у мистецьких творах і продемонструвати результати у вигляді низки творчих завдань як теоретичного, так і практичного характеру.

Перша група категорій естетики, за Т.О. Чистіліною (прекрасне – потворне, трагічне – комічне, піднесене – низьке), являє собою категорії, що характеризують об'єктивну реальність з погляду естетичного сприйняття.

Так, наприклад, здобувачка вищої освіти спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація 4 курсу Тетяна Гарлицька розглянула тему «Справедливість» на прикладах робіт Рембрандта ван Рейна «Портрети Мартена Сольманса та Оп'єн Коппіт», Віллема де Кунінга («Обмін»), Марка Ротко («Фіолетове, зелене та червоне»), Поля Гогена («Матоме (смерть), Пейзаж з павлінами») та Ван Гога («Зоряна ніч»).

Розглянула тему «Жах» на прикладах робіт Ієроніма Босха («Сад земних насолод»), Густава Моро («Діомед, що пожирається своїми кіньми»), Рубенса («Сатурн, що пожирає свого сина»), Вільяма Бугро («Данте та Вергілій у пеклі»), Ф. Гойї («Сатурн, який пожирає свого сина»), Ханса Руді Гігера («Некроном IV»), Теодора Жеріко («Голови, відрубані гільйотиною»), Едварда Мунка («Мертва мати»), Пітера Брейгеля старшого («Тріумф смерті»).

У межах розгляду теми «Огидна естетика» студенткою була запропонована доповідь із використанням таких прикладів, як: творчість художника Тіма Патча, Лоуренса Альма-Тадема «Пологова кімната» (як приклад положів у мистецтві) та протилежне йому «Моє народження» Фріди Кало, дизайнерська м'ясна сукня Леді Гаги та Міллі Браун, художниці, яка використовує забарвлене соєве молоко, вона ковтає його, потім викликає напад блювоти на полотно, а також «Блюз, написаний кров'ю» (Веніцій Кесада).

«Про огидне мистецтво, я приготувала такі приклади, а саме роботи митців у Бостонському музеї поганого мистецтва. Огиду викликали експонати, що наче були копією відомих картин митців, але насправді своєю потворністю принижували красу оригінальних картин митців, такою роботою є «Мона Ліза».

Як не дивно, подивитися на роботи горе-митців у бостонському Музеї поганого мистецтва з'їжджаються туристи зі всього світу. Девіз музею – «Наше мистецтво занадто погане, аби його ігнорували!». У 1993 р. музей відкрив антиквар Скотт Вілсон, доставши першу картину – «Люсі в полі із квітами» – зі смітника. Три виставкові зали налічують приблизно 600 експонатів і вісім тисяч відвідувачів/відвідувачок на рік. Вони тематично розбиті на блоки – «Під кайфом», «Нікчемні риси» та «Малосимпатичні пейзажі та натюрморти».

Також огиду викликали виставки в музеї Гуггенхайма, де експонували роботу «Театр світу» – це тераріум, у якому між голодними тваринами відбувається битва на смерть. Такий експонат обурить своєю жорстокістю не лише захисників тварин, але і всіх інших глядачів.

Також огидною є «робота» італійського художника П'єро Манзоні – посудина для випорожнень, це консервна банка з фекаліями, що була виготовлена в 1961 р., але це був не перший скандальний твір митця», – Ольга Шевчук, здобувачка вищої освіти 4 курсу.

Також О. Шевчук готувала тему «Моральні цінності. Повага». Де навела приклади творів мистецтва на релігійну тематику: «Тварини заходять у ковчег», 1570 р., Якопо Бассано.

Картина «Рут на полі з Воозом», 1825 р., Юліус Шнор фон Каролсфельд. Цей твір викликає повагу тим, що головна героїня картини – Рут, пожертвувавши своїм щастям, іде в чужу країну доглядати матір померлого чоловіка, але Господь нагороджує її другим шансом на хороше подружнє життя. Місцевий володар Вооз бере дівчину за дружину. Щоб вийти із життєвої кризи, Рут довелося перемогти в собі страх невідомого, страх перед іншим народом, страх, що вона не зможе допомогти свекрусі та попідкуватись про себе. Кожен раз, коли вона виходила в поле позбирати колоски, які лишились після збору врожаю, вона

брала відповідальність за себе і за своє життя, не втрачаючи віру в Бога.

Також такі роботи: «Саул і Давид» (1660–1665 рр.), Рембрандт ван Рейн, «Даниїл відповідає царю», 1892 р., Брайтон Рів'єр, сприяли розкриттю та розумінню теми. Ольга Шевчук.

«На тему «Моральні цінності. Любов» згадувала художника Марка Шагала, на тему «Огидного мистецтва» згадувала Віктора Пінчука, Лорі Ліптон, Юпа ван Лісхаута.

На тему «Гармонії» брала «Страшний Суд» (Штефан Лохнер), «Бідність і багатство» (Вільям Фрайт), «Алхімію споріднення» (Майкл Шеваль), «Діалог кохання» (Маліса Губерт), «Життя та смерть». Уляна Антошишена, здобувачка вищої освіти 4 курсу.

«Щодо огидного мистецтва я приготувала такий приклад, як каблучка у вигляді риби авторки Вайонони Джонсон. Вона була виготовлена зі срібла, міді, емалі та білої перлини. Також скульптуру Чен Ван Лінга, яка називається «Аварійний вихід» (зображений бик, що притискає людину до стіни за допомогою рогів). Також як приклад були використані: мемне трендове зображення «Очі з рота», малюнок Лорі Ліптон (жінка їсть дитину), пейзаж Ганса Рудольфа Гігера, скульптура принцеси черв'яків. Усі вони викликають різноманітні відчуття, але найбільше, певно, якраз почуття огиди, відторгнення. Як приклад огидної естетики наводила серіал «Ганібал», а саме: моменти приготування їжі, де першим кадром зображується початок кривавого вбивства, а другим приготування їжі із частин цієї людини. Також із цього серіалу я наводила приклад серій, де із трупів убитих людей зробили гігантський тотем, а також після смерті чоловіка вживили його в дерево та почали вирощувати на ньому квіти», – Олександра Надольська, здобувачка вищої освіти 4 курсу.

Отже, можемо спостерігати зацікавленість студентів у запропонованих темах та їх практичному вирішенні під час аудиторних занять. Сміливі й оригінальні приклади як історичних, так і сучасних трактувань довічних людських етико-естетичних цінностей і категорій свідчать про навчально-творчий, дослідницький і особистісно-оціночний підхід до виконання завдань, критичного мислення, формування власної позиції прийняття тем мистецтва, як піднесеного, так і низького, що особливо важливо для орієнтації у світі мистецтва сьогодення.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Очікувані результати курсу «Етика та естетика в сучасному мистецтві» включають збагачення знань про основні бінарні категорії етики й естетики та їх відображення в мистецтві, про історію розвитку етичної й естетичної думки

в європейському й українському мистецтві, функції, форми, види сучасного мистецтва, розвиток критичного мислення й аналітичних навичок, здатність самостійно оцінювати й інтерпретувати твори мистецтва, а також спроможність розуміти вплив мистецтва на суспільство та культуру.

Курс «Етика та естетика в сучасному мистецтві» сприяє формуванню у студентів стійких морально-ціннісних орієнтирів, підвищує загальну культуру людини, зокрема майбутнього фахівця; уміння впевнено оперувати етико-естетичними категоріями на підставі знання спадщини світових і українських митців, сучасних художників, обґрунтовувати власну світоглядну й етичну позицію, застосовувати набуті знання у вирішенні професійних мистецьких завдань.

«Бути собою» в естетичному плані (як і в етичному) – це вихід пересічної молоді людини з тенет відчуження та тотальності споживацтва в царину реалізації свого творчого потенціалу. Творчість у повсякденності творення та «практикування» себе як етико-естетичного суб'єкта сприятимуть творчому підходу й до професійної діяльності в майбутньому, що, у свою чергу, розкриває перспективи для професійного та життєвого успіху, соціального зростання, урешті – до гармонійного співіснування людини із собою, суспільством та середовищем життя, поставання особистості як активного соціального суб'єкта (Чистіліна, 2019).

ЛІТЕРАТУРА

1. Левчук, Л. Т., Панченко, В. І., Оніщенко, О. І., Кучерюк, Д. Ю. (2022). *Естетика*: підручник (За загальною редакцією Л.Т. Левчук), Київ: (Levchuk, L. T., Panchenko, V. I., Onishchenko, O. I., Kucheriuk, D. Iu. (2022). *Estetyka: Pidruchnyk (Za zahalnoiu redaktsiieiu L. T. Levchuk)*, Kyiv).
2. Пічкур, М. О. (2022). *Образотворча підготовка студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти*: монографія. Київ: Ліра-К. (Pichkur, M. O. (2022). *Obrazotvorcha pidhotovka studentiv mystetskykh spetsialnostei u zakladakh vyshchoi osvity: monohrafiia*. Kyiv: Lira-K).
3. Туманов, І. М. (2010). *Рисунок, живопис, скульптура: теоретико-методологічні основи комплексного навчання*. Навчальний посібник. Львів: Аверс. (Tumanov, I. M. (2010). *Rysunok, zhvyvopys, skulptura: teoretyko-metodolohichni osnovy kompleksnoho navchannia*. Navch. posib. Lviv, Avers).
4. Чепіль, М. М. (2012). *Педагогічні технології: навчальний посібник*. Київ: Академвидав. (Chepil, M. M. (2012). *Pedahohichni tekhnolohii: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Akademydav).
5. Чистіліна, Т. О. (2019). *Етика та естетика*: навчальний посібник. Київ. (Chystilina, T. O. (2019). *Etyka ta estetyka: navchalnyi posibnyk*. Kyiv).

Fundamental aspects of the discipline “ethics and aesthetics in contemporary art” for students of fine arts

Nataliia Viktorivna Menderetska

Master,
Assistant of the Department of Fine,
Decorative and Applied Arts
and Restoration of Works of Art
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko
National University
ORCID: 0000-0002-9407-3168

The article highlights the fundamental aspects of teaching the discipline of free choice “Ethics and Aesthetics in Contemporary Art” for higher education students majoring in 014 Secondary Education (Fine Arts) and 023 Fine Arts, Decorative Arts, Restoration. It reveals the educational, upbringing, humanitarian, and artistic possibilities of the humanistic subject through mastering and creative comprehension of the main binary categories of ethics and aesthetics in the modern world and fine arts. The author emphasises the great potential of the discipline for the formation of self-awareness of modern creative youth, the development of spirituality, creative, positive thinking, as well as the practice of the higher education student from the standpoint of an ethical and aesthetic subject in the educational process and future professional activity. The article considers the possibilities of implementing a humanistic strategy of education by means of the subject in the process of performing creative practical and independent tasks. The subject of the course “Ethics and Aesthetics in Contemporary Art” is considered from the standpoint of rational justification of morality and identification of its nature, essence, place and significance in human development and the development of art, its role in society. It is emphasised that the discipline analyses the mechanisms of moral orientation and regulation expressed in systems of values, norms, principles, concepts of moral consciousness, and studies the phenomena of ethics and aesthetics in the context of the historical development of society and art. It is proved that the course “Ethics and Aesthetics in Contemporary Art” contributes to the formation of students’ stable moral and value orientations, improves the general culture of a person, in particular, a future specialist artist; the ability to confidently operate with ethical and aesthetic categories based on knowledge of the heritage of world and Ukrainian artists, contemporary artists; to justify their own worldview and ethical position; to apply the acquired knowledge in solving professional artistic problems.

Key words: art, ethics, aesthetics, artist, fine arts, art education, professional activity, consciousness, culture.